

Ember, gép, 200 év

Mátyás-Péter Tamás – Tósoki Samu

DOI: 10.14267/VILPOL2024.03.13

Az első ipari forradalommal a termelési folyamatokban megjelenő gépek térhódítása gyökeresen megváltoztatta a munka társadalmi megítélését, a munkavállalók helyzetét. Egyrészt a gyártás gépesítése elleni lázadások ellenére a termelésbővítés megtörtént. Másrészt a korábban jellemzően vízből származó energiával működő korai gépeket leváltotta a gőzgép, amelyek teljesítménye sokkal kevésbé függött a környezeti tényezőktől. Már nem volt a közeli vízpart telepítési tényező. A korábbi időszakhoz viszonyított extraprofitból a munkavállalóknak is jutott: a szintén környezeti tényezőknek kiszolgáltatott mezőgazdaság felől a foglalkoztatottsági struktúra a városi, ipari munkahelyek arányának növekedését eredményezte. Az ezzel járó relatív autonómia csökkenést az életszínvonal növekedése kompenzálta.

Ugyan a termelői oldalon egyre többen jelentek meg, a monopóliumok száma csökkent és a munkahelyek száma nőtt, a folyamatot a deskilling (vagyis a szakképzett munkaerő igényének csökkenése) jellemezte. Amíg ez a korábbi, szignifikánsan egyenlőtlenebb viszonyokkal jellemezhető első ipari forradalom korszakában történt, átmenetileg kívánatosnak bizonyult, azonban a huszadik században megjelenő fordizmus logikájára jellemzően a szakképzettséget mellőző munkaerővel létrejövő relatíve jól fizetett, a futószalagot kiegészítő állások lehetővé tették a kapacitásbővítést, amely fenntartásához ez az állapot maradt fenn a számítógépek és a robotizáció megjelenéséig a gyártásban. A számítógépek újra divatba hozták a készségek fontosságát, hiszen a termelésbe beépülő, jóval bonyolultabb eszközöket meg kellett tanulni használni, vagyis végeredményben az ember-gép együttműködés bizonyult a legtermelékenyebb gyártási felállásnak, így a munkaerőigény ismét a képzettek irányába mozdult. Természetesen a folyamat során bővülő jólét hatására a szolgáltatóipar is folyamatos növekedésen ment keresztül, hasonló tendenciákkal.

Keynes a Gazdasági lehetőségek unokáink számára című esszéjében fejteti ki a kapitalista rendszerben elképzelhető foglalkoztatottsággal kapcsolatos jövőképét. Azt jósolta, hogy ha a tőkefelhalmozás tovább növekszik, a termelékenység fejlődése lehetővé teszi a munkaidő folyamatos csökkenését. Optimizmusát alátámasztotta a munkaórák csökkenő tendenciája, amely a kapitalizmusban a XIX. század végétől Keynes idejéig folyamatosan megfigyelhető volt. Keynes feltételezései szerint a termelékenység növekedéséből magasabb béreken keresztül csökkenő

munkaórák fognak származni, amelyet a munkások követelnek ki, hiszen úgy vélte, az emberek elsősorban munkavállalók és másodsorban fogyasztók, azaz a fogyasztási igényeik nem fognak olyan ütemben növekedni (korlátozott szükségletek), ahogy korábban és a több szabadidőt preferálják majd. Véleményünk szerint ezt az állítást érdemes árnyalni, főként a Keynes ideje óta történt gyökeres munkapiaci változások miatt. A technológiai fejlődés következtében olyan munkahelyek jöttek létre, amelyek korábban elképzelhetetlenek tűntek, azaz, ami korábban egyértelműen szabadidős tevékenységnek minősült, ma már könnyen lehet fizetett munka is.

Az elmélet szerint az emberek egyre kevésbé kapcsolódnak a munkájukhoz, nem tartják azt fontosnak a közösség szempontjából, csupán megélhetési szükségletre redukálódnak. Keynes előrejelzése szerint a munkahét 2030-ra mindössze 15 órára csökken, az 1930-as években születettek unokái kevesebb munkaidőre számíthatnak majd. A több szabadidőt ígérő jövőben az emberek a tőkések által fokozatosan növekvő technológiai befektetések hozadékaként jelentkező termelékenységén keresztül élnének jólétben a csökkentett munkaidőt élvezve. Keynes jóslata összhangban volt a teljes foglalkoztatottság megvalósításával. A munkanélküliség felszámolása a politikai döntéshozók számára eszközként szolgált a gyors tőkefelhalmozás feltételeinek megteremtésével. Keynes azzal érvelt, hogy a fogyasztás és a beruházások növekedése segíthet a foglalkoztatás fellendítésében és a teljes foglalkoztatottság megteremtésében.

Viszont nem egyértelmű, hogy a technológia mikor fokozza és mikor mérsékeli a munkakínálatot. Először is azon munkakörök, amelyeket kiegészít a technológia, biztonságban vannak. Az a banki ügyintéző, aki a készpénz kiadás terhétől megszabadulva eredményesebben képes teljesíteni és fejlődni a (megmaradt) munkakörében, biztonságban van. Másodsor, a munkaerő kínálat rugalmassága mérsékelheti a bérnövekedést. Végül, a kereslet kibocsátási rugalmassága a kereslet jövedelemrugalmasságával kombinálva tompíthatja vagy felerősítheti az automatizálásból származó nyereséget, azaz az automatizálás révén eltűnő áruk és szolgáltatások helyébe újak jönnek, amelyek az új technológiára épülnek ki. Az iPhone megjelenésével az internet kávézók ugyan hanyatlani kezdtek, de milliárd dolláros iparág alakult az okostelefonok kiegészítőinek gyártására.